

■ ■ ■ *Múltba süppedten* ■

■■■ ŐSZBEKOMORODOTTAN ■■

Bogáncsflekkekkel és egyéb elvadult növényekkel övezve, sokáig magába roskadtan állt az a fátlan, hályogos ablakú, hámló vakolatú tanya, amelynek a hűlt helyét igyekszem betájolni a még a Nákóék által épített arankai szivattyútelep közelében. Ám csak hozzávetőleges sikerrel jár igyekezetem... Ritkán kimozduló öreglegényé volt az a szikes és a parlagok szorításában vergődő szállás. Már messziről látszott (lesírt) róla, hogy semmi jóra nem vár. Minden bizonnyal nagyon unhatta egymást a mostoha sorsú tanya és vásott gazdája, mert egyszer az öreglegény hirtelen útra kelt, és bevett szokásától eltérően a kelleténél tovább maradt a faluban. Bujdosó holdvilágos volt éppen az éjszaka, s annak a legmélyén egyik rokonának az istállójában emberünk fölötötte magát.

Jól átgondolhatta cselekedetét, hiszen ott kint, a tüskék közt magába roskadtan álló tanyán ki tudja, hogy ki és mikor talált volna rá. Távozása után a viharvert szállás is gyorsan eltűnt a föld színéről. Esőerezte falait magába ölelte az ötödik osztályba sorolt termőföld, ahonnan egykor, minden bizonnyal mívában földöngették, majd betapasztották, bemeszelték, akkor egyszer igen alaposan, később meg hát már nagy foltokban lepergett a hámló vakolatú külső falakról a mész. Hámlott télen, hámlott nyáron, minden évszakban csak hámlott, és napjainkban szinte nyomtalanul eltűnt a legelő széléről.

Az említett tanyától távolabban, de szintén a legelő szélén állt egykoron egy még ma is emlegetett tanya, ahol az első világháború föllebbanását megelőző évnek a telén „az utolsó magyar sámán”, Kálmány Lajos két héten át napszámban jegyezte az említett szállás írástudatlan gazdájának, Borbély Mihálynak a mesekincsét. Alapos munkát végzett.

Nézem az őszbe komorodó legelőt, s eltűnődöm azon, hogy volt egyszer... De hol is volt? ... Itt valahol, ott valahol. Ám erről a már régen megboldogult Mihály bátyánk szebben tudott volna mesélni, ha a néprajzkutató pap után valaki erőt vett volna magán, és már bent a faluban, Egyházaskéren lejegyzí a kiváló mesemondó újabb, a sámán által még le nem jegyzett és könyvben meg nem jelentetett meséit. Mert hát mesélve, a mesében szebb lehet az élet, mint így itt, őszbe komorodott valóságunkban.

■ ÁZOTT SZŐLŐPÁSZTÁK ■

Az apró szemű eső morcosra mosdatja a tájat, puhán perceg a szőlőleveleken, mintha le akarná mosni róluk az ősz rozsdáját. Üresek, daltalankok a szüretelésre érett szőlőpászták, peremükről már korábban lekoptak a budárkunyhók, s a nagy prészázat is elkótyavetyélték. Az intező prés-

tégla háza is eltűnt (ahová egykor rendre a gömbölyűbb lányokat küldte be takarítani a korbácsos úr)... Átellenben Erzsébettelepnek is hűlt helye van csak, illetve egy vaddisznónyi falrom megmaradt belőle közvetlenül a műút mellett. Az országúti iskolának meg híre-hamva sincs, sőt egykori tanulója, aki néhány éve még elszavalt nekem egy ott tanult verset („Elöl megy a hajszás nagy csengettyűjével. / Ritka egy csengettyű, oly hangos a szava. / Harangnak illenék holmi kis faluban...”), ő is elköltözött az árnyékvilágból, s a szomszéd falu kisharangja is régen elnémult már, csak a harangláb komorodik még magában a csapzott szántók fölött. Hajszások sincsenek a huzatos, romos majorban... Hát akkor mi van? Esőverte csönd, csőd, enyészet.

A morcosra mosdatott táj sivárságát növeli a budárkunyhók hiánya. Lebontották őket, pedig „nem kérték kenyeret”. Esős időben száraz menedéket nyújtottak, meg hát nem csak akkor. Valószínű, hogy a kapzsiság mellett ez okozta még a vesztüket. Eltűntek a szüretre szikrázóan fehérre bemeszelt kunyhók, és a szőlőtermelés módja is megváltozott. Azóta a borok íze is másilyen lett, ezt nálamnál szakszerűbb borivók, sőt borfejtők állítják, és hát miért ne hinnénk nekik.

Új szőlőfajták kerültek a régiek helyébe, de én ezeknek az ízében is a régieket, pl. a krajcát keresem, amelyet már csak gondolatban szemezgethetek, ám az így is zamatosan átropog az időn...

Régi, aranyló őszökön vaslóróban szállították innen, Macahalma mellől a csókai pincegazdaságba a szőlőt, a már említett krajcát meg az arament, az etenelt stb. S az iskolából hazafelé tartó kinti gyerekek bátrabbjai, mohóbbjai – az esetleges ostorozás ellenére is – markoltak belőle csak úgy futtában, „röptében”, miként a fecske iszik a vízből.

Sajátságos, szinte ünnepi hangulatuk volt az egykori szüreteknek. A pásztókon a darazsak közt áradt a dal: „Szüretelik már a kadarkát, / tele szedem kendőm, a tarkát. / Annak adok egy-két icipici bilinget, / aki a szemembe nevetett...” S ha az eső kiverte őket a sorokból, a szüretelők beszaladtak a présházba, s folytatták a dalt, a mókázást, a cömbézést, közben a tűznél, a kivénhedt tőkék, kitört akáckarók lángja mellett gyorsan megszáritkoztak, s ha fölsikkadt a föld, folytatták a munkájukat. Most meg az eső hazakergeti őket, márpedig nélkülük és a nagy présház nélkül igencsak kegyvesztettnek tűnnek a szőlőpászták, különösen ilyenkor, szüret idején.

■ A PITVAR ELŐTT MÁR CSAK A SZÉL SÖPRÖGET ■

Minden bizonnyal a napokban utolsót lobbant a vénasszonyok nyara, elillanó nyomában erőszakos, rosszat sejtető szelek járnak. Nyögetik, tépázzák a kétségbeesett tájat. Utánuk meg majd ködöt vetélnek a reggelek. A szomszéd fölerősített rádiójában (nyomban a kiadós áramszünet után) időjárásí frontokról beszél egy nőies hang.

– Kellemetlenek és errefelé igen gyakoriak a frontok, többé-kevésbé mindenkit érintenek, ám azok, akik ezeken könnyebben képesek túltenni magukat, a világ bármelyik táján zavartalanabban eléldéglhetnek – jegyzi meg a frontszakértő, én pedig a határon túlra települt unokaöcsémre gondolok.

Közben a közeli vasútállomáson fölsikordult egy szerelvény, ám nyomban utána a sínekre súlyos csönd ült, amely könnyedén a falu fölé emelhetné a platánok leveleinek a neszezését, ha ki nem vágta volna azokat az évszázados fákat. De hát nagyon elhatalmasodott itt a tarolás!

A határ is érdesen tarolt, pusztulásig kiszipolyozta az aszály. Szánalmas képet nyújt a silány, töredezett kukoricaszár. Sok helyen még fél termést sem adott ez az indiánok földjéről származó növény, s most, az indián nyár múltával már többnyire be is takarították, csak lehullott, száraz leveleit csörgeti a szél. Életesebbnek vélt hely felé veszem az irányt. Az ősz a bágyadt látóhatár alól a tanyaudvarba is belopakodott, a pitvar előtt álló nagy díófa lombsátrába rikitő sárga színt kevert. Lehalkult az élet. Az egykor igen jól megépített tanyaház gazdája már régebben beköltözött a faluba. A korábban végrehajtott határrendezés és a gyakran fogcsikorgató agrárpolitika azt sugallta, hogy a tanyák fölött már eljárt az idő. Bár átfogóbb vizsgálattal az is kiderülhetne, hogy egy részüket elhamarkodva bontották le, vagy hagyták tönkremenni. Mert hát nem biztos, hogy elköltözött lakóik jobban, boldogabban élnek új helyükön. A már említett, szabályosan megépített szállás is a mélyen beivódott elhagyatottságot sugallja, bár a múltkor volt itt kint egy gondviselésre szoruló gondviselője.

Üres, pókhálós a nagy tanyaház, a góré, az ól és az istálló is hasonlóképpen. Megütköztető a leltár, ám a tanya utolsó, lassan mozgó lakója semmin sem lepődött meg (nyomatékosan sorolta, hogy melyik szállást mikor bontották le, mikor szűnt meg az iskola és a csárda, amely mellett a kinti gazdáknak illetlenség lett volna csak úgy „szárazon” elmenni). Igyekezett megérteni a távozókat, bár azt is bevallotta, hogy őneki, a jövevénynek esze ágába sem jut innen elmenni. Meglehet, nem is igen volt más választása. Hová is ment volna, mihez is kezdett volna már szélütötten, félholtan? Azt a keveset, amit havonta odavetettek neki, itt tudta legjobban beosztani, hasznosítani. Felügyelt a tanyára, néha rendet

rakott, aminek fejében meghúzódhatott a leépülés hullámveréseiben. És aztán egyszer elszólították... csöndben ment el, mint ahogy éldegélt is itt kint, ezen a csaknem a pusztulásig kiszikkadt vidéken. Távozása után már csak a szél söprögeti a nagy diófa lehulló leveleit a magára maradt pitvar előtt.

■ VÍZKERESZTKOR ■

Vízkereszt is elérkezett immár. A karácsonyfáról lekerültek a díszek, meg részben a tűlevelek is. Dísztelenebb lett a szoba, a határ pedig „szabályszerűen” kellemetlenül kietlen. A „síkvíz” Aranka most, jóval a tavaszi áradás előtt alaposan megduzzadt. A partsávot és a rokkant hodicsi hidat is jócskán alámosta. A lehullott téglák körül sötéten kavarog a víz. Mi lesz itt tavaszra? Pogányul megfogytakozva, meggémberedve várja a tavaszt Hodics. Múltkori látogatásom óta újabb házakat bontottak le. Állítólag a tavasz is csapadékos lesz, így hát rövidebb ideig meredeznek ki a földből az évtizedekkel ezelőtt földöngetett falak, a szántóvá váló szoba-konyha földjére gyorsabban visszaomlanak.

Az elnémult házak egyikébe a szomszéd jóvoltából benyithattunk. A széljárta udvar viszonylag tiszta, a kút gékje meg magasan az ólmos levegőbe szimatol. A rovátkát egy megviselt kertkapu takarja, nehogy a kútba essen valaki vagy valami. A szoba utcai falán „lejár” naptár. Az ünnepek kiugró piros betűkkel vannak szedve. Vajon megünnepelte-e valamelyiket e hajlék már megboldogult, magányos lakója? Vajon melyik volt a legkedvesebb ünnepe, nótája, itala és szavajárása? Szent Mihálykor, búcsúkor vajon volt-e vendége, látogatója, vagy akkorra már elvitte a Szent Mihály lova?! A kemence vállán porosodó vekker tizenkét óra előtt állt meg. Vajon déli vagy éjfélt tizenkettő előtt-e? Elég jó állapotban van a búbos, alig hámlik, a kuckóban viszont pelyhedzik a por. A padkán a téli naplementét idézi helyenként a rongypokróc. Vajon mikor sütöttek itt utoljára rétest vagy lángost?

Az asztalon felejtett iratok között egy kutyakönyvecske is szerénykedik, eléggé „rejtélyesen” töltötték ki, így csak tippelhetek, hogy alighanem Pajtásnak hívták a házőrző állatot, s a kicsi vagy természetesebb koros kutya minden bizonnyal nem öregségében múlt ki. Néhány régi pénz is ott lapul a gondosan leterített asztalon, értékét vesztetten porosodik, netán dohosodik az elnémult szobában.

A fal mintáit több helyen is képek takarják, az egyikről népviseletbe öltözött gyerek néz rám, félrecsúszott (vagy vágott) kalapjára árvalányhaját tűzött a hagyományápolás. Ki tudja, hová vetette a sorsa a minden bizonnyal elkedvetlenített egykori táncost, és hogy lesz-e

KANYÓ E.

még kedve eljárni – mondjuk – a tápéi darudübögőt, amit a néhány évtizede megszüntetett hodicsi iskolában valószínűleg az egyszeregy mellett megtanítottak vele. Tűrhető, csaknem célszerű rendbe vannak rakva a tárgyak. A tömőfészter pedig csonkítatlan, bár már csak a huzat hízik ott... Csupán néhány galamb és veréb maradt hű ehhez a kurtasori házhoz, de az is megtörténhet, hogy tavaszra a régi fészket megjavítani vagy újat rakni egy kedves fecskepár is betér ide. Csakhogy a kikelet messze még...

■ JÉG ÉS PORHÓ A SZÉKI MAJORNÁL ■

A Csóka melletti Széki majornál vak ember szemeként mered rám a szikes hajlat porhóval behintett jege. A távolabbi telektől eltérően most, Veronika hideg napján egy gyerek sem iringál, korcsolyázik „kutyázva” rajta. A háborítatlanul magára maradt jégpáncél az egykori nyüzsgő terjáni rét jegére tereli az emlékeimet. Ott ugyanis annak idején, így a téli vakációban a Takács Misa utcahossznyit érintott papucsszöges bakancsában (jó, hogy...). A kistöltésnél nekiiramodott, és távol, a fűzfák között kötött ki, s azoknak a lenge hajába meg éppen akkor kezdte tűzni szélrózsáit az alkonyat.

A gémberegett fák fölött a réti héja magabiztosan szárnyalt még egyet vacsoraáldozata után kutatva. Kimért szárnycsapásokkal a kutyafás halom felé ívelt. A dermedt csöndben áldozata már minden bizsonnyal feszült figyelemmel várta, s nemsokára tarka fogolytollak szálltak szét a szélben. Hirtelen alkonyodott, s akkor már (még lámpaoltás előtt) ajánlatos volt hazamenni a jégről, a hancúrozás közben átnedvesedett, majd kérgessé fagyott fuszekliban, akkor esetleg dorgálás vagy netán taslizás nélkül el lehetett rejteni a kuckóban a kákatövi megguggyanásról árulkodó gyapjúharisnyát.

Csalogatóan sima, de rianástalan a szikes hajlatnak a jege. Aranykacsa, de korcsolyanyom se látható rajta. Karnyújtásnyira vannak csak a major házai, és még iskolaszünet is van, ennek ellenére egy gyerek sem látható a környéken.

Kikoptak volna a gyerekek a majorból? Vagy csak arról van szó, hogy a mostani nebulók számára nagyobb élményt jelent a meleg szobában a képernyőn nézni a korcsolyázókat, jégrevüsoket, a csodálatosan kűrözőket, mint kint a hidegben próbálgatni az eséssel is járó fellábazást. Úgy látszik, hogy ezek a gyerekek szeretnék elkerülni a zimankós és csúszós közeget, vagy netán arra várnak, hogy még jobban befagyjon a hajlat vize. Lehetséges, de nem állítható biztosan. Ám az biztos, hogy most, a vakáció idején a Széki majornál érintetlen a porhóval behintett hajlat jege.

■ TÁJKÉP KIVERT KUTYÁVAL ■

Laposabb, egyre laposabb az Árenda majoron túli vidék. Az egykori tanyabokor helyén már csak néhány szétszórt tanyaház látható, és azok is csak kerülővel érhetőek el, mert a hajlatokban „kötöződéssig” ér a víz, s hajlalonként már bőrizik egy kicsit, de aztán napközben visszaomlik eredeti halmazállapotába.

A tőlem dülönnyire loholó, horpadt oldalú (és minden bizonnyal lázas tekintetű) kutya is megtorpan a vadvíz előtt. Úgy látszik, nem ismeri a járást, idegen ezen a vidéken. Ezek szerint nem az elköltözöttek „fejlesztették” itt. Az általános szokástól eltérően nem szorítottak neki helyet a foltos zsákokon a kocsisaroglyában, de a kocsi után sem kötötték, mert az ilyen akaratos eb nehezen szokik meg a kintinél jóval nyugtalanítóbb helyen, például Törökkanizsán, a benzinkúttal átellenben..., azért hát leginkább megszökik, hazaszökik a romok közé, mert az éj leple alatt is visszavezeti az ösztöne. Ám ezt a meg-megtorpanó, kétségbeesetten szaladgáló kutyát megítélésem szerint máshonnan hozták, s némi robogás után itt, a párás csöndben, e csödbe jutott helyen kidobták, méghozzá olyan alapon, hogy „szabad vagy nem, nem törődök veled, te nagyon régen háziasult állat...”

Nos, most ez a bizonnyal a saját árnyékától is megijedő (bár a naptalan síkon már árnyék sincsen), számkivetett kutyus és néhány távolba vesző varjú képezi az életet, a mozgást. De a varjaknak sem lehet valami jó dolguk errefelé, mert a fészkes, nagy fákat sorra kivágták, sőt már surja, cserje sem igen látható.

Az emlékezetes, fenyegető nagy infláció a koronafákat is maradéktalanul elvitte.

Dermedést karcoló, kemény koronafák, amelyekről egykor karácsonyfának való ágat is csak úgy vághattak le a rászorulók, ha azt az intéző megengedte. Csak a tuskójuk maradt sok-sok évgyűrűrajzolattal. No de kinek is állítanának itt kint karácsonyfát, hiszen már korábban kiürült a major. A gazdasági épületek magukba komorodtak, az őr behúzódott, „fújtat” valahol, mert kerülővel jött Hodicsról. „Majd ha fagy, átvághatok a Celleruson, és úgy már nem is tűnik olyan hosszúnak az út” – mondaná ismét, mint legutóbbi találkozásunkkor mondta, de hivatlanul nem akarok beállítani hozzá, meg hát ehhez az elhagyatott tájhoz a magányosság, a hallgatás illik leginkább. Errefelé az elágazó, nadrágszíjnyi műúton is már fél órája csak a csönd poroszkál.

Hosszan átnézek a hajlat fölött, a legnagyobb bogáncsliget irányában pásztázó tekintettel a magába roskadtan álló, de a múltkor még meglevő tanyát keresem, de nem lelem. (Később bent a faluban, egyik traktoros elmondta, hogy a tanya öreglegény gazdája egyik nagy keresztény ünnep

■■■

KANYÓ E.

■■■

■

éjszakáján fölakasztotta magát, és „a tanyája is utána mönt a másvilágra”.) Használható anyagát széthúzták a „haszontalanok”, a falromokra pedig ráálcázták a gyomok.

Rendes körülmények közt magasan járhatna még a nap. Ám most lehangoltan naptalan a vidék, egyre sűrűbb a párassága, mocorgásszerűen közeleg az éjszaka, az évszakosnak tűnő.

■ A FEKETE VÍZ PARTJÁN ■

Az időjárás várható alakulását ismertető tévés hölgy (aki esetenként a fölénk helyett felénket szokott mondani) a meteorológiai tavasz kapcsán szép kikeletli időt ígért március elejére (ami ugyebár nagyon is ránk fért), ám a csillagászati tavasz beköszöntével, pontosabban március végén fagypont körüli hajnalok törtek ránk, mert mért ne lenne böjtje a korai kitérülködésnek... Az alkalomnak megfelelően öltöződő hölgy rutinosan formált szavai hatására nyomban elindultam szülőföldem fekete vize felé (egyelőre azonban csak gondolatban), mert ha már kikeletbe feledkezett ez a homorú táj, akkor én sem maradhatok vesztég. És hát a fekete víz partján korán föl szokott fényleni a barka, amely selymét minden bizonnyal késedelem nélkül kitakarta. A kifakult vízinövények árnyékából hallatszó halk locsogás pedig arról tanúskodik, hogy a nap végérvényesen szétszigonyozta a jeget, és így Jégtörő Mátyás napján túl, nem túl sokára ezüstcsíkot húzó madarak ereszkednek le a lágyan hullámzó vízre, ha ugyan érzésükig az aszály ki nem lopja alóluk a vizet úgy, mint néhánykorábban, és ezáltal hámló ábrákra szakad a tátongó mocsár.

Most azonban az olvadás és az esők után megduzzadt, és némileg meg is fiatalodott a fekete víz, amelyről egykor falut neveztek el, és ott éledgett a nevezetes, titokzatos víznéző asszony, aki a hajdani följegyzések szerint „abból a vízből jövendölt, és ajánlt a betegségekre gyógyító orvosságot, amit előtte egy fehér lapra, tányérba kiöntöttek. Az asszony semmit sem kérdezett az előtte állótól. Csak azt kívánta, hogy a magával hozott vizet a tányérba öntse. Abba aztán belenézett, és mondta a jövendőt...” A fekete víz partján idén korán fölfénylett a barka, s a lágyan hullámzó, hűvös víz visszatérő madarait várja, ám a jövendőmondó asszonynak régen kitellett itt az ideje, búskomor csend ül a tájon... de vajon mi jót is nézhetne ki elenyésző faluja elrontott vizéből? És vajon a még mindig borzongó, ám azért zölden pelyhedző tavasz mit, mennyit válthat be türelmetlen reményeinkből? A nehezen félreismerhető jelek szerint nem sokat, no de fontos az, hogy a fekete víz partján selymét a barka korán kitakarta, éppen úgy, mint az *Ábel füstje* című kötet szerzőjének gyönyörű, tavasz-

zsongású versében, aminek hatására miért ne reménykedhetnének most már a hamisítatlan tavaszban? Hiszen a reményen kívül másféle fogódzó úgy sem igen maradt itt számunkra.

■ ZÖLDEDEL SATÍROZVA ■

Ismét zölddel satírozódik a párás mocorgású Tisza-táj. Az erőre kapó napsütésben ráérősen nyújtózik a kis falu, s a házai előtti nyesegetett füves sáv mintha a pelyhes kislibákat várná. Majd ha igazán kinyílik az idő, a kislibák és a liliomok sajátságos jellemvonást kölcsönöznek ennek a termékeny határ mélyén meghúzódó, ám az utóbbi években jócskán meghökkent településnek.

De még nem feledkezhetünk bele a tavaszba, mert pl. a bolt előtt álldogáló jámbor igavonót durva pokróccal takarta le a gazdája, aki egy távolabbi tanyáról hozta be a tejet, amit úgy látszik, hogy a fölvasárló ki is fizetett, mert emberünk a boltba is bemelegkedett, de csak módjával vett ezt-azt, és máris távozott, hiszen – ahogy megjegyezte – ki sem látszik a munkából. Tizenkét hold földje közül a nagyobbik rész még bevetetlen, márpedig ő a vetéssel és az aratással egy percet sem szeretne késni, a mai teendőket holnapra halasztani. Van a tanyán öt fejestehén, ugyanannyi borjú, ölnyi sertés (csak beléjük ne üssön a vész, amivel a zsebrádión keresztül ijesztgetik a „bemondók”) és seregnyi szárnyas, amelyek akkor érzik igazán jól magukat, ha a Bara megszalad vízzel, és csordulásig ki-zöldell a fű. Sajnos, tavaly (vagyis az ő szóhasználata szerint tavál) már a nyár előtt kiszáradt a víz, méghozzá olyannyira, hogy a nyár folyamán már kopogott, pöngött a meder alja.

– Jobb volt a dolgunk, míg a Barában mindig volt víz, ám az utóbbi években a különböző sorscsapásokkal a vízhiány is előadta magát. Többször is fölvetődött már a helyrehozása, rendezése, de elmaradt, kár, mert akkor több és zöldebb lenne körülötte a fű, és öntözhetnénk is belőle, de a bizonytalan vízhozama miatt nem merek pénzt adni a drága öntözőberendezésért. No, nemcsak a Barára, hanem a tanyámra is ráférne a nagyobb gondviselés, mert eléggé viharvert, magába roskadt, de a cicomázásra nem sokat költök én már, mert jócskán kifelé ballagok az életből, és még befelé ballagtam, bizonyítani akartam, akkor az volt a divat, hogy ész nélkül bontották, tüntették el a föld színéről a szállításokat, már csak annyi maradt erre mifelénk, hogy az egyik kezemen megszámolhatom őket. No de ezek eléggé csökönyösesek, állják a sarat, nem akarnak tovább ritkulni, de szaporodni sem...

– Ki tudja, mi lesz velük tíz-tizenöt év múlva, mert hát az igazat megvallva, nekünk is van házunk a városban, csakhogy ott a fiatalok

laknak, akik bent jártak iskolába, és utána már nem volt nagy kedvük ide kiköltözni az aszfaltról. Nekem meg innen nincs kedvem távozni, bár már mind gyakrabban fölötöm a fejem, hogy nem engem szólítanak-e, mert ugyebár akkor a sorosnak mennie kell.

■ AZ ÁRENDA MAJORNÁL ■

A gazdátlanok tűnő mező zöld gubancjai közül kásásodó hófoltokként fehérlelenek ki a vakszikesek, és ezeket a télre emlékeztető foltokat fehér-sárgán székfűvirágok állják körül. Hosszan elnézem őket, közülük egyik-másik már félszegen lehajtotta a fejét, mintha bánkódna a nagy kítaszítottság miatt, s a langyos légben szítáló pacstírták hiába vigasztalják őket.

Lehajolok néhány bársonyos érintésű virágért, s közben azokra a hajdani buzgó „kaparósok”-ra gondolok, akik a régen fölszáradt hajnali harmaton a kamilla gyűjtésébe belefeledkezve a senkiföldjére is behatoltak, a trianoni határon is átlábatlankodtak (csak néhány lépésre), mert nagyon dús volt ott a székfűvirág, mert határtalan volt bennük a birtoklási vágy, az állítólag minden bajra jó növénynek a csábítása.

Most pedig e zsongásban egyetlenegy kaparóست sem látok hajlongani az álcázott illegális szeméttárolók között, pontosabban Árenda major mellett. Mintha már elmúlt volna rólunk minden bú és baj. Az is meglehet, hogy a határnak eme félretolt szögletében érintetlenül nyílik el a kamilla, vagy csupán csak arról van szó, hogy alkalmatlan időben tévedtem ide, a minden bizonnyal kullancsveszélytől sem mentes helyre.

Egyre laposabb helyre, mert Árenda térségéből már korábban eltűntek a tanyák, a majorból pedig a házak, meg hát az egykori szeszgyár kéménye is régen elvágódott az udvaron. Pedig igen magas volt az a kémény, a tetejére fölmerészkedők messzire elláttak (egyesek a szegedi fogadalmi templomnak a tornyait is látni vélték nyugalmas, tiszta időben...)

Ám egyszer a kissé mogorva, szótlan emberek szedni kezdték a kémény aljából a téglákat, majd az omlást megelőzve a téglák helyét fáradt olajos talpfákkal pótolták, dúcolták, és meggyújtották a keményfát...

Állítólag némi füstölgés, lobogás után félfordulatot tett a kémény a levegőben, a „brigáderos” meg megcsóválta a fejét, és ekkor a megingott tégláépítmény még egyszer szétnézett a széles és szeles pusztán, majd magatehetetlenül elvágódott, magasra fölcsapta az udvar porát, bődületesen kilehelte denevérszárnyú kormát.

Ha közelebb mennék, talán arról is meggyőződhetnék, hogy a föld még őrzi annak a nagy elvágódásnak az emlékét, nyomát, ám már egy lépést sem teszek arrafelé, mert hivatlan vagyok, és a hivatlanoknak

tilos az átjárás... Meg különben is, az artézi kutat sem találnám már, ha netán cselhez folyamodva, szomszúságomra hivatkozva, az ör éberségét próbára téve be akarnék lopakodni a régen elnéptelenedett majorba, ahol az említett gyárból csak egy épületmaradék (gépházféle) maradt javító-műhelynek meg a galamboknak, amelyek az egykori gépész (úrnál) is kitartóbbnak bizonyultak, habár a mester annak idején nagyon ráérősen és fontoskodva „püszmögött” a csavarokon, szelepeken.

Egykori árendaiak, akiket bizonyos helyzetekben irigyeltünk is, mert ők például földiszított lórékon csörömpöltek Csókára a május elsejei ünnepségre, mi, terjániak pedig gyalog botorkáltunk, meg olyankor is úgy láttuk, hogy ők „jobban jártak”, tehát szerencsésebbek nálunk, ha öregapónak erre a mezőre hajló, sziksófoltos földjén tüsténkedtünk, illetve ha a Kopónál levő feles földön kapálás vagy dohányültetés közben ránk tört a zápor, netán a vihar. Akkor a léghuzaton, az eső fényes szálú függönyén át is látni véltük, ahogy az árendai cselédsoriak behúzzák maguk mögött az ajtót, mi meg kint, a széthasadni készülő ég alatt ronggyá ázva biztatgattuk egymást, hogy majd csak elmúlik az ítéletidő.

Nos, az el is múlt, szépen fölszáradtunk, ám nemsokára jött más-honnan, a másmilyen... Árendaiak, régi csoportképen még ismerősnek tűnne közülük néhány, ám már a valóságban minden bizonnyal szótlanul elmennénk egymás mellett. Vagy mégsem?!

■ BARANGOLÁS AZ ARANKÁNÁL ■

A májusi fényt játékosan fodrozó fűben lépkedek, ténfergek a visszafogott lélegzetű Hódegyháza térségében, és már távolabbról láthatom, hogy nem vár rám a falu, amelynek talán ismét használatba kerülő, említett régi neve arra enged következtetni, hogy itt egykor hódok is éltek, és temploma is volt a középkori településnek, ám a történelem viharában megsemmisült („turk horda dúlta”), romjai visszasimultak a földbe, ahol már nincs kinek és miért megkeresni, hült helyére rámutatni.

Révedezve barangolok az Arankánál, igyekszem elkapni a táj tavaszi tekintetét, a szikes foltok mélyről jövő sóhaját. Feszes, fényes a csönd, részben nyugtató is talán, ám azért szeretném már valakitől megkérdezni, hogy a bánattól is hatalmas lehet-e ez a hajlatos bánati föld? Egyre ritkuló táborunk szülőföldje.

A halmokról a délibáb még nem lötytyingeti ezüst vizét, a szélmalom pedig már régóta nem vívja harcát a szelekkel a mező peremén, akadálytalanul gázolok (hosszabb kihagyás után) az Aranka melletti földhátan pusztuló Hodics felé, s hirtelen valami szorongató kényszerűség kerít a hatalmába. Be szeretnék nyitni abba a Haranga sori házba, ahol

KANYÓ E.

– közvetlenül az egykori félkarú fahíd mögött – öregapám lábáról úgy kellett levágni a csizmát, miután Temesvárról toronyiránt hazagyalogolt az első világhétség idején. De sehova sem nyithatok be, mert az Arankára néző sornak egy háza sem áll már. A legutoljára eltüntetettnek, a fekete kontrás szélső hajlékának a helyén is csak néhány csenevész cserje lapít, mintha szegyenkezne számkivetettsége miatt így, akácvirágzás idején.

Ezek után már azzal is beérném, ha rákönyökölhettek arra a söntésre, ahol minden bizonnyal „citronyos” bort mért a sebtében hazagyaloglónak a csaplárosné, akinek ugyan drága lehetett a rokolyája, ám könnyen dalra fakadt.

„Ha a szíve kőből van is, megreped...” De hát régen eltemették, és azóta az átellenben levő Kurta sor is egyre kurtábbá vált, sőt bent a központ is egyre foghíjasabb. Szembeötlően sok a falrom, meg a bontásra ítélt ház, ám nincs kedvem elvégezni a gyors leltárt. Kínos az ilyen ragaszkodás, amikor mind jobban húzatos a hiány.

Az iskolába is már csak gondolatban nyithatok be, de képtelen vagyok illő helyükre rakni a tárgyakat, a csikorgó táblát és a nyikorgó padokat, amelyek egyikén, habár nagyon szeretném, nem találok a fölszívódott pacák közt a kezdőbetű-karcolást: S. GY. Pedig hát itt taníttatták őt hitre, reményre és szeretetre. Mindezekből vajon mennyi juthatott neki részül leértékelt életében?

Az iskola helyett már csak egy kis púp maradt a mostoha földanya hátán. Itt valahol, ahol csak korán elvirágzott orgonabokrok vannak otthon. A felismerésből azonban untig elég ennyi. Hát érdemes volt ezért ide kibarangolni? Kigyalogolni?

■ KÖRBEFONÓDOTTAN ■

Sokáig zöldek maradtak a fűszálak az idén, a körbefonódottak is, amelyekről Péter bátyám azt mesélte egykor, hogy az a körbefonódottság a tündérek önfelédttáncának a nyomát őrzi itt, Monostornál.

Ugyanakkor az érdes sorsú Sziveri sógor azt állította, hogy a boszorkányok táncoltak ott, minden bizonnyal lidérces fényfoszlányok között.

Nézem a napfényszidolozásra áhító mezőt, miközben a már régebben kidőlt dörgölődzőfa felől egy fáradt ember lépked felém. Ki tudja, milyen haszon fejében vagy reményében rója a parlagok és szántók közé szorult távot? A feje fölött védett ragadozók körögznek, és egy, a Káma vidékére emlékeztető dalt juttatnak az eszembe.

„Láttam biz’ én, nem is olyan nagyon régen, / Kesely lábú lovát legetteti kötőféken.” De bizony régen leterelte már a változás a ménest erről a mezőről, amelynek kissé mákonyos még a csöndje, és helyenként

csordultig zöld és illatos a füve, amellyel – mint egy mongol népességben – a magára maradt anya haza szeretné csalogatni elbarangolt fiát, sérülékeny gyermekét.

Telhetetlenül tesz a táj biológiai derűje, még a halmokra is föllépett. Többféle van belőlük errefelé... A tekintetükben lassan araszoló ún. dombsorok, meg párosak, de főleg magányosan „ácsorgók” az út menti halmok. A többségük névtelen, ám az előttem levőnek neve van. Kettőshalomnak hívja a vidék maradék és sorsába komorodott népe. Kettőshalom, esetenként Kéthalom, mert hát egymás mellett kettő is van belőlük. A nagyobbak a tetejéről (ahonnan a hagyomány szerint tűzjeleket adtak le a hódító törökök régi, vérbe alvadtt és koromsötét éjszakákon), nos, most onnan igyekszem szemügyre venni a lepusztult tájat, megpróbálom betájolni a hajdani kanizsamonostori kolostor hűlt helyét.

Milyen feltűnően állhatott a nagy földhátan, szárazulaton az a zsolozsmás építmény, amelynek II. András kétezer kőstóg ígért, ám már arról nem szól az írás, hogy meg is érkezett ide a hajlatok közé az erdélyi sóvidék becses, kőkemény sója, pedig több mint hét és fél évszázad múlt el azóta.

Hát ennyit ér(t) egy király ígérete?... Méghozzá egy aranybullás királyé! „A Szentháromság és oszlothatatlan egység nevében...” Meg aztán: „Az egyházak népétől sem veszünk semminemű serpenzt, vagyis collectát.”

Vajon hogyan és mikor jutott el az Aranybulla híre és üzenete abba a félreeső kolostorba, amelynek a térségében tárcsa irdalta, aprította leletek vallanának a múlttól, ha lenne, aki meghallgatná, megértené a vallomásukat.

Hát senki sincs itt, aki ilyesmivel törődne? Aki avatottan megbolygatná a klastrom hűlt helyét a föld alatt, miközben – ha nagyon megerőltetnénk magunkat –, esetleg hallani vélhetnénk Kanizsamonostor, azaz Monasterium Kenaz elsüllyedt vagy elrabolt harangjának a hangját is.

Nyúlánk útszéli mácsonyák ritkás ligetén túl néhány surja, fáscka gebedezik az életért. Az egyiken gerlefészkek. Csak annak a balkáni gerlének a zilált fészke maradt itt az egykori monostor helyén, azaz kolostor helyett. Hát rendjén van ez?

■ A TISZA ÉS A CSIKÉR KÖZÖTT ■

A Tisza és a Csikér közti határszeletet nézegettem egy kiszolgált autóbusz ablakából a minap. Közvetlenül Péter-Pál előtt „hurcolásztatott” a rozoga jármű, ám már az aratás előrehaladtáról árulkodtak a fölfénylő tarlók. A foltozott műúton azonban nem árulkodott a terméshősről vagy a

felelőtlen túlrakodásról (a korábbi betakarításokra jellemző) elszórt búzacsík, amit Gombosfalunál egy egykori hajlott hátú és korú részaráto köznyi hosszán megbontott, a vödrébe söprött. Úgy látszik, hogy az idén már nincs mit pazarolni annak alapján sem, hogy az aranyból is csöppen, ugyebár.

Az akácok és egyéb fák gyűrűjéből tikkadnan kandikáltak ki a tanyafalak, a rogyantak és a rendbetartottak egyaránt. Több hónapos kihagyás után vetődtem errefelé, és azóta több tanya is föladta a harcot az ellene csörtető idővel.

Sok ismeretlen szállás között néhány ismerős tanyaház tekintett rám. Némi meglepéssel nyugtázhattam, hogy a bogarasi buszmegálló szomszédságában lévő tanya éppen olyan sértetlenül, éppen olyan túlárado nyugalommal áll, mint évekkkel ezelőtti látogatásaim alkalmával tapasztalhattam. Akkor ott a már nyolcvan évét is meghaladó Nándor bátyánk sérvesen éppen a zabot vágta (netán a fekete lovának), s régi idők mélyre vésődött eseményeiről mesélt természetesen poharazgatás közben, és jóízűen csaknem nyomdakész szöveget mondott.

Meggyőzően, határozott mozdulatokkal jelölte meg annak a hajdani özvegyasszony tanyájának a helyét, akinek a fiát kegyetlenül megölték (szerinte) hatvan forintjáért, és beledobták a Tiszába piros pej lováért. És ezután már hiába kérlelte az anyja, hogy kelj föl, kelj föl édes fiam, gyere velem haza... Nem mehetett haza, mert szép fekete göndör haja a vállára volt fagyva. Az ugyancsak (szép) fekete ráncos csizmája meg a lábára volt fagyva...

Annak az egykori „balladás” tanyának a helyén épült az előttem most csak törésnyi időre feltűnő tanyaház, amelynek a már megboldogult gazdának az öregapja adta meg a még ma is érvényes formáját. Egykori mokány teremtmény, aki a világosi fegyverletételnek is szenvedő alanya volt, ám aki onnan is hazahozta a kardját, s amikor az osztrák császár büntetésből besorozta, betyárüldözésre „fanyalította”, ő, a betyárüldöző (az alsóludasi csárdában) együtt mulatott az üldözött betyárokkal. Jó útja volt a kissé „citronyos” bornak. Ezért hát ivott a betyár a csapon, a kislány meg sirt az ablakon... No de, „ne sírj, kislány, olyan nagyon, nem ütik a betyárt agyon!”

Nem ütötték ugyan agyon, csak vasba verve vitték Temesvárra, a tömlöcbe, ahol „olyan nagyra megnőtt a bajusza, hogy a nyaka köré csavarhatta”. Csavargatta is egy ideig, aztán meg hazajött erre a tanyára, ahová már illene újra betérnem.

A Tisza és a Csikér határszeleten zötyög velem a kiszolgált társasgép-kocsi, szenvtelenül nézelődök, ám az említett tanyaházhoz érve valami szomorú szorongás vesz rajtam erőt. Netán azért, mert az egykori szabadságharcos betyárkodónak a sorsára gondolva az is eszembe jutott,

hogy nagy léptekkel közeleg felénk a temesvári gyászos csatavesztés sokadik évfordulója.

Romosodó és rendben tartott tanyák, mennyi mindent elmondának még nekünk, ha jobban megismernék őket!

■ UTAZÁS KÖZBEN ■

A döbbenetes délszláv összetűzések kezdetén azt mondta az egyik ismerősöm (akit nem sokkal azután kiforgattak a vagyonából, trófeáiból, és kínjában külföldre menekült), hogy „Ha élni már nem is igen lehet, de azért menni, utazni kell!”

Ritkán kelek útra, ám néha azért még a sínbuszozást is megengedhetem magamnak, persze csak rövid távon. Legutóbbi kiruccanásom alkalmával kellemetlen, olmos esőre hajló időben futott be a rozoga jármű a kegyetlenül elhanyagolt állomásra. A párás ablakok mellett az időjárásnak megfelelően öltözött emberek üldögéltek. Közülük az egyik régről ittfelejtett adófizető komótosan és megfelelő szakértelemmel csavarta jókora cigarettáját, s a fölötte levő légteret csakhamar mahorkaszagú füstfelhő lengte be. Emberünk feltűnően nyugodt, majd hogynem egykedvű volt. A Játó nevű szőlőtelep kirívó elhagyatottságából fölrebbenő fácskákra is csak egy törésnyi pillantást vetett, majd hangosan gondolkodva megjegyezte: „Nicsak, ezekből még mindég van magnak, ugyanakkor a nagyobb, erősebb állatok, mint például a bivaly, egy szálig kiveszett.”

Akaratos állatok, gyermekkorában hordáskor a bivalyok a magasra rakott szekérral együtt bementek a vízbe hűsölni egyet, ha úgy tartotta a kedvük, és nem volt hatalom, járomszög stb., amelyik kiverhette a fejükből az alkalomhoz sehogy sem illő lubickálást. Ám ha erőpróbára volt szükség, akkor térdre hullva is áthúzták a kátyún a rakományt. Emberünk kedvelte a bivalyokat, azok viszont nem szerették az autót és a hegedűszót. Dőfésre merevített szarvval rohantak az akkor még ritkaságszámba menő jármű után. A hegedűszó is zaklatta az akaratos jószágot. Megegett, hogy a szárazfa hangja annyira fölbőszített egy igavonó sorban tartott, feketekávé-barna állatot, hogy az szétkergette a lakodalmas menetet. Végérvényesen eltűntek a bivalyok, és a vonatok is lekoptak egyes távközök rozsdás sínpárjairól. Kár, mert szerinte a vonat olcsóbb és alkalmasabb is a busznál, különösen a hozzá hasonló szenvedélyes dohányzók számára. A vonaton ugyan még senki sem szólt rá, hogy mért füstölög, amott meg már megjárta egyszer-kétszer, mintha csak a régi fináncvilág tért volna vissza.

Az öreg emlékezete szerint rámenős fináncok járták egykor a falvakat, nem ismertek kíméletet, de a termelő, aki terménye megköstölésére,

felhasználására is jogot formált, igyekezett kibúvót találni. Elrejtette a saját magának szánt adagot. Figyelte a fináncok mozgását, és amikor tiszta volt a levegő, a kertlábon áthordta a dohányt oda, ahol már befejezték a turkálást a pénzügyőrök. Emberünk évtizedeken át természetesen a dohányt, ám most már csak füstöli, hétköznap az olcsóbbat, ünnepeken pedig az illatosítottat, amiből karácsonyra összmaréknyit küldött neki az Újvilágba vetődött unokája, akiről minden bizonnyal hosszú históriát tudott volna mondani, de erre már nem volt ideje, mert a vonat befutott a célállomásra, a régről ittfelejtett ember lebotorkált, de a dundi cigaret-tájának a szaga még egy ideig ott terjengett a feslett ülések között.

■ RAGASZKODÁS A VISSZAHOZHATATLANHOZ ■

Az elmúlt évtizedben nagyon megritkultak a soraink. Rokonaink, ismerőseink közül sokan eltávoztak a határon vagy a határokon túlra. Visszajelzéseik eltérőek, embere válogatja... Van, akinek ott távol több év múltán sem olyan a víz, amilyennek lennie kellene, hogy kellő mértékben csillapítsa a szomját, s valahogy a nap is másképpen kel fel ott, azon az égen. Ám van, aki gyorsan azonosult, látszólag teljesen meghonosodott, s a világváros aszfaltján feltűnően otthonosan mozogva csak úgy, mellékesen megkérdezte tőlem, hogy „Ti még mindig maradtok? Mire vártok?”

Mindenesetre hirtelen kiszakadni, de kétségek közt őrlődve maradni sem könnyű.

– Sehogyszem volt már jó – fogalmaztak tömören tanyai ismerőseim, akik nem a határon, tengereken túlra, hanem csak a bölcsőhelyükről tizegynéhány kilométerre levő mezővárosba költöztek nagy nehezen, és még mindig visszavágnak, álmaikban, gondolataikban nap mint nap visszajárnak bölcsőhelyükre, pedig már két évtizede annak, hogy megtették a döntő lépést. Pakolászás közben „tetten értem” őket, zaklatottak voltak, és átnéztek fölöttem... ám néhány év múlva új lakhelyükön fölkerestem őket, szívélyesen fogadtak. Főleg a tanyáról beszélgettünk.

– Ha azok, akikkel ott kint leéltük az életünk java részét, valahogy visszamennének, azonnal mi is mennénk velük, de hát erről szó sem lehet – mondta emelkedő hanghordozással a gazda, majd azt is hozzáfűzte, hogy nem szakadtak el teljesen a tanyavilágtól, mert a földjeik kint maradtak, sőt az őket kibillentő tagosítással még kijebb estek, de azok is jó földek.

– Ott, a Kettőshalom közelében nőttünk föl, öregedtünk meg, nem tudunk lemondani róla, ragaszkodunk hozzá, bár már visszahozhatatlan

számunkra – fogalmazgat töredelmesen az asszony, majd azt is bevallja, hogy amikor bejöttek ide, a város szélére, sem enni, sem inni, sem aludni nem bírt egy ideig. Térült-fordult, s máris a kiskapuban találta magát, ahonnan a nevezetes két halom irányába nézett, s a távolság egyre homályosabbá vált...

Mert hát az átültetett öreg fák gyökereiből csak ott tartott az a makacs talaj valamennyit, nem lehetett teljes a gyökértelenítés.

Öröm vegyül a sajtásukba, ha az átlós úton kifelé gurul velük a szekér.

A zúgást a legnehezebb megszokni. Éjszaka sem szűnik, bár már egy ideje a közeli benzinkúton csak elvéve kapható üzemanyag, mégis a gépjárművek füzére halad el az ablakuk alatt.

– Ott kint egy hónap alatt sem ment el annyi jármű előttünk, mint most egy nap alatt. De azért ennyi idő után már nem hallom mindegyiket, ám az is sok, idegesítő, kénytelen-kölletlen fölfigyelek rájuk – sorolja az öreg, aki a tanyavilág elenyésztésének fő okát abban látja, hogy annak idején (a negyvenes évek elején) nem sikerült fölépíteniük az iskolát, pedig már az anyagot is beszerezték, de fordulat jött, és más kérdések kerültek előtérbe, s időközben néhány közeli észak-bánáti település iskoláját is becsukták.

A korán kelő kinti gyerekek már zsenge korukban elszoktak bölcsőhelyüktől. Különösen a lányok igyekeztek mind makacsabban az aszfalton maradni. Az utóbbi két-három évtizedben már csak vitték a lányokat, egyet sem hoztak a tanyavilágba, s végül a fiatalok után a tagosítással megbolygatott öregek is elköltöztek. S az utolsók között vendéglátóim is továbbálltak, mert mint mondják, már nem volt kinek köszönni... Márpedig a keleti bölcsélet azt vallja, hogy köszönj a veled szembejövőnek, mert ki tudja, hogy találkozol-e még vele.

■ BÁRÁNY ÉS FARKAS ■

Furcsa képeslapot láttam a haverom vitrinjébe tűzve a minap. Együtt „szendergett” rajta a bárány és a farkas... Nicsak! ... Adtam hangot meglepettségemnek, mire az üdvtörténet megbízható tudója egyebek közt elmondta:

– Üres óráimban gyakran nézegetem ezt a különös, idillikus képet, amelyen a bárány és a farkas (megtévesztő közelségben) egymás mellett fekszik. Az életben persze másképpen festene a kép. A farkas a bárányra rontana, és a véres borzalom jelenne meg előttünk. Mély gyökerű tapasztalatunk alapján kívánhatjuk-e a farkastól, hogy másképp cselekedjen? Nem! Az embertől azonban, még a nagyratörőtől is az emberségesség na-

gyon is elvárható. S talán megmagyarázható neki, hogy a másik, szomjas társa nem azért megy a folyóra, hogy fölzavarja (ő)előtte a vizet...

Egy kis jóakarattal, némi önzetlenséggel mennyi mindent meg lehetne oldani! Megannyi sápadt arcra, kialudt fényű szempárra lehetne pírt, ragyogást hinteni, ha pl. a döntő pillanatban a báránybőrből nem az ordas bújna ki.

Milyen jó lenne, ha valamilyen csoda folytán a rengeteg otthontalan, kiközösített ember együtt lehetne szeretettel, megkapaszkodhatna a kis Jézus születésnapján! Nem vagyok csodaváró, csupán arra várok (mind kiégettebben), hogy a rengeteg bűn, ámitás és esztelenség után végre a józan ész, a szeretet és a megfontoltság irányítaná cselekedeteinket... Olyan vidéken élek, ahol már évtizedek óta jóval több a temetés, mint a keresztelő, és az erőszakos halál áldozatai is mind jobban sorjáznak. Egyre hangosabb a sírás, s a borúra ismét csak ború jön.

Ezek után legszívesebben a fonákjára fordítottam volna azt az idillikus képet. De „strucc-cseles” cselekedetem min változtatna ugyan? Meg hát régen (egy szerencsétlen, ebek harmincadjára juttatott faluban) megtanították velem, hogy másnak a házában én nem „röndözködhetők”.

■ VIRÁGOK A TISZÁN ■

A cíanozott haltetekem közt fagyérzékeny virágok úsztak a minap az áradó Tiszán. A közeli nagyváros hídjáról szórták őket a megmérgezett vízbe a folyójukat mélységesen gyászolóok. A folyó pedig sodorta, vitte a virágszálakat és csokrokat lefelé, Törökkanizsa felé. Tehát nem Adorjánál, hanem följebb szórták azokat a sokszínű dísznövényeket a katasztrófa sújtotta folyóba.

A szegediek gyászát rögzítette a kamera, egy olyan városnak a fájaldalmát mutatva, amely egy másik folyót is magára ölel, a Marost. Vajon miként panaszkodhat ott most a Maros, amikor a figyelmet ordítóan a Szamos vonja magára? És vajon írják-e még valaha a Tiszáról azt, amit egykor egy nagy utazó írt, hogy ennek a szókének is nevezett folyónak kétharmadát a halak képezik, és csak egyharmada a víz? Vajon maradt-e benne szaporodni képes véglény?

Töprengésem közben zenés jókívánság akkordjai sodródtak felém a közelből. Érzélgős a szöveg, sipítós előadásmódban. Tehát a baj megtörtént, ám az élet megy tovább. Hova tovább? Nem tudom kívánni, hogy esetleg arra a nótára kerüljön a sor, hogy „Temető a Tisza, mikor kivirágzik...”

Itt, nálunk már hosszú ideje nemigen virágzik, hiszen a törökbecsei gát okozta nagyfokú iszaplerakódás befajtja a lárvákat. Máshová, följebb

kellett mennünk tiszavirágnezőbe, de most ott, följebb is végveszélybe kerültek a kérészek. Egy sem él odáig...

Vajon mit szólna ehhez az iszonyatos katasztrófához a megboldogult Újhelyi Dezső, az utolsó törökkanizsai hivatásos halász? Vagy mit szólna, ha szólhatna egykori uszálykormányos ismerősöm, aki évtizedeken át egy tiszai úszóalkalmatosságon lakott az egész családjával együtt Ágcsernyő és Titel között? És bevallása szerint az életéhez hasonlóan szerette ezt a folyót. Nagyon bensőséges volt köztük a kapcsolat. Hiszen látták hosszan elnyúlni bíborló alkonyatban, ám félálomukban titokzatos éjszakai neszezését, locsogását is hallhatták. A frissítő záporok után pedig elbűvölten nézték, amint a megfiatalodott folyó átbúvik a távoli szivárvány alatt. Gyermekei korán megtanultak a folyó felszínén maradni és ár ellen úszni. Hamar megértették, hogy miért és miként sietnek a Tiszába a mellékfolyói, a Szamos, a Körös, a Maros és a többi. Ám most az egyiktől kegyelemdőfést kapott! Hullámain fölfordult halak és gyászvirágok úsznak, és persze, hogy nem a szép, széles folyóról szóló dalnak a ritmusában ringatóznak. Micsoda nagy gyalázat, és viszi a víz lefelé, Törökkanizsa felé...

Temető a Tisza. Mi mindent kell ennek a jámbor folyónak elszenvednie, és vajon vele együtt ránk, a térségben élőkre még milyen sorscsapások sorozata vár?

■ AMIKOR „A KOCSIK AZ UTCÁK VÉGÉN EGYMÁSBA AKADTAK” ■

„Megboldogult” falumban elég sokat énekeltek és meséltek az emberek. Különösen dohánycsomózáskor váltak a csomózószobák kisebb népdalkórussá, mesemondó zuggá. A munka egyhangúságát ui. „dallikázással”, meséléssel igyekeztek megtörni a dohánykertészek. Kisértetekről, bertyárokról, az ablakon bevic Morgó toportyánokról, Mátyás királyról stb. sorjáztak a színes történetek, de a nagy szaladás is szóba került. Régen volt, ám azért valamicskét megőrzött belőlük az emlékezetem. Így a nagy szaladásról szólót is. Eszerint az 1848/49-es magyar forradalom és szabadságharc idején a Bécs szolgálatában álló martalócok falujuk gyors elhagyására kényszerítették Terján lakosságát (is). Futott, ki merre látott... A dohányporos levegőben, a kenyérhéjjal szított petróleumlámpa fénykörében elhangzottak szerint az egyik sokgyermekes özvegyasszony csak néhány száz méterre tudta magával vinni (az egyik pici, a másik kicsi) gyermekei közül a még pólyás kisfiát. Hogy egérutat nyerhessen, egy nagy fának az avarszőnyegébe kaparta el szerencsétlen csemetéjét, aki azonban (a többször is hallott történet szerint) épségben megúsza a

lélegzetállító kalandot. Mert „Szögedébül” az éj leple alatt lovasok jöttek el érte, és biztos helyre vitték... Ám a falut a martalócok fölégették.

A szomszédságban levő Csóka sem úszta meg „szárazon” az említett meredek fordulatot. Itt is szomorú emlékeket hagyott maga után a szabadságharc. A történelmi adattár által ráczoknak és szerviánoknak nevezettek elől a plébános is Szegedre „követte” a híveit, akik 1849. január 24-én oly sietséggel futottak, hogy a kocsik az utcák végén egymásba akadtak. Persze volt, aki vesztig maradt, pl. a bíró, a jegyző meg a betegek, öregek egy része, akik közül néhányat a bevonulók (február 2-án) likvidáltak. A szerencse azonban forgandó, a hadi is. „Egy önkéntesekből alkotott hadsereg a vidékre is eljutott, és a tájat a garázdálkodóktól megtisztítván a menekülteknek a hazatérését lehetővé téve...” A tavasz folyamán visszatértek a magyarok, ám akkor (az egyes krónikások szerint óhitűeknek is nevezett) szerbek menekültek déli irányba. Helyükbe a fölégetett Verbica (Egyházaskér) és Feketető (Crna Bara) „földönfutóvá” vált magyar lakossága települt az üresen hagyott házakba... Ám amikor azoknak a tulajdonosai a zavarok lecsendesültevel visszajöttek, gazdag házbért követeltek az újdonsült lakóktól, és az „osztrák hatóságtól pártfogoltatván, követelésüket meg is nyerték”. Sőt attól is, amit nyomorúságosan még meggazdálkodtak, meg lettek fosztva. Így hát üres kézzel mehettek vissza fölperzselt házaikba, tető és táplálék nélkül állva a közelgő tél elé. Százötven éve az említettek is megtörténtek ezen a bajlátott vidéken, sőt mindezt tetéztve 1849 nyarán kolera is dühöngött Csókán.

■ HANGTALAN HANGSZEREK ■

Néhány évi kihagyás után – sürgető egyéb dolgunk ellenére is – a napokban betértünk Firigyházára, illetve Filićre, ahogy azt a település déli bejáratánál álló keskeny tábla hirdeti. Az elmúlt (kihagyott) esztendőök semmi jót sem hoztak ennek a félretolt, szikesen vegetáló falunak. Folytatódik a „kivetkőzése”, lepusztulása. A már korábban becsukott iskoláról az ajtók, ablakok többségét is leszerelték, és hát a táblát is eltüntették (nehogy a felirata bárkit is megtévesszen). A falu egykor tekintélyes épületének a kirámolása tehát már olyan méreteket öltött, hogy jobb rá se nézni. Ám központi fekvésénél fogva ki sem lehet kerülni, el sem lehet mellette menni.

Az elhanyagolt és boltnak berendezett egykori tanterem előtt idegen hanghordozású férfi sörözgetett a késő őszi napsütésben. Tőle kartávoltságnyira egy feszület agonizál a megfeszített lábánál szétszáradt őszi-rózsacsokkal. Egykori kedves vendéglátóm, Erzsébet néni kapuja ezúttal

zárva maradt előttem. Elköltözött... a ház új gazdája pedig valahol Németországban mulasztja az idejét, gyűjti a márkát, úgy látszik, ki akar várni még valamit. Moccanástalan a ház és környéke, az udvarban az akácfaéhoz erősített harang is mélyen hallgat. Már csak akkor szólaltatják meg, ha valaki közülük eltávozik az árnyékvilágból.

Az imaházat évekkal ezelőtt becsukták. Törökkanizsára járnak misére a megszállottabb hívők.

Erzsi néni is odaköltözött a fiához, pedig nagyon ragaszkodott mindig rendben tartott firigyházi házához, de hát eljárt fölötte az idő, és bevitték a városba. Hozzátartozói nem hagyhatták, hogy netán magára hagyatva lehelje ki a lelkét.

A megboldogultakat Törökkanizsán temetik el (ott is megkondul egy harang lelki üdvösségükért). Ennek a falunak jó ideje már temetője sincsen. Makra Gyurka barátom is a városi sírkertben nyugszik már két éve.

Megdöbbenve és röstelkedve mentegetőztem, amikor hozzátartozói a szomorú hírt közölték velem, s közben ahhoz az asztalhoz ültettek, ahol korábban oldott órákat töltöttünk el. Ezeresterféle ember volt a megboldogult. Gyümölcsfákat oltott két- vagy sokféle, sallangos ostort és hangszereket készített. Nevelt fia, Árpád előhozott néhányat, befejezetlenek, egyen sincs húr. De ha föl is volnának húrozva, ugyan ki tudná úgy megszólaltatni őket, ahogyan azt a készítőjük tette?! Azért így, húr nélkül is megkapóak, kedvesek azok a hangszerek, persze az lenne az igazi, ha ő pöngethetné ki rajtuk azt a dalt, hogy „Elszökött a lovam...” No de: „Ne keresd a lovad, / be van az már fogva...” Úgy látszik itt, ezen a vidéken folyton a hiánnyal kell, hogy találkozzunk.

Húrtalan, hangtalan hangszerek, lepusztult falu, kivesző ismerősök. Kollégám néhány fölvételt készített még az enyészetről, és szótlánul elhajtottunk.

■ EMLÉKEZÉS EGY HARANGA SORI HÁZRA ■

Bánát térképén vékony kék csíkot képez az Aranka, amely a táj zöld lapján a Marostól a Tiszáig száztizenhét és fél kilométeren át kanyarog. Hajdan Harangodnak hívták, de a partjánál élők egy része Harangának nevezi, a hodicsiak is... Azt a házsort, amely a folyócska közelében húzódott, Haranga sornak hívták. Mindössze tizenkét döngölt falú házból állt, de már néhány évtizede maradéktalanul lebontották.

Legtovább a fekete kontrás, Pozsár Tamás háza állta a sarat „ott, bal-szélien”, ahol némi fogódzóként máig már csak néhány csenevész akácfa maradt. Mert a takaros kis ház utolsó lakói, a kontrás lánya, Mária és annak férje, Sándor is elég régen elköltöztek onnan, ahol a hosszú és

nagy kertben a szőlő is megtermett. Ennélfogva a bor és a zeneszerszám mellett hangulatosak voltak annak a Haranga sori ház lakóinak és látogatóinak számos napjai. Esténként a pázsztorok is gyakran megjelentek abban a szélső házban, és hát néhányszori koccintás után már a nótázás következett:

– „Föl van a lovam nyergelve. / Elmöhetők akármerre...” – dalolták, és észre se vették, hogy „olyan kint laknak”.

De a táj csöndje is megnyugtató volt, a zöldje és virágzása pedig fölemelő érzéssel töltötte el a szívüket, s jóvedelemmel kecsgettette őket. Április végén már virítani kezdett a székfűvirág, az állítólag minden bajra jó kamilla kapós volt, a fölvasárlók kijártak érte a mezőre. S aki mozogni bírt, kaparta, szedte az áldásos növényt, amelyet vetni se kellett, csak szedni. Vajon most tavaszra hányan hajolnak le a fehéren-sárgán virító virágokért az egykori Haranga sor térségében?

Amikor az említett sor többi házát már lebontották, az a „balszél-ső ház” tanyává vált, s utolsó lakóinak már nemigen volt maradásuk. Máriák is néhány évi készülődés után beljebb költöztek, ám többször is visszanéztek a magára maradt kis házra, aztán egyszer csak a Haranga sor utolsó háza is eltűnt a föld színéről... A szobaföldet is rendszeresen szántják, vetik, művelik.

Ám kapálás közben – különösen az egykori kuckó helyénél – furcsaságok jutnak Mária eszébe. – Leginkább öreganyámat idézem, aki a téli estéken a kemence mellett a táltosokról és az elsüllyedt betyárvilágról mesélt nekem...

Ki gondolta volna akkor még, hogy nemsokára a Haranga sor is elsüllyed, és hogy napjainkra már csak foszlányai maradnak meg az onnan elköltözöttek mind ziláltabb emlékezetében.

■ ELHAGYATOTTAN ■

A kirívóan foghíjasodó falu közepe táján levő kocsmát régen bezárták, lakóházzá alakították az ún. ivó térségét is, ám újabban az egész ház elhagyatottan áll, valószínűleg bontására vár. Ha nagy ritkán arra vetődöm, az egyik temesvári kaszárnyából hazagyalogolt egykori szabadságos katona jut az eszembe.

Egyszer volt emberünk a Bánság fővárosában nem ült vonatra (úgy látszik, hogy mivel falujának nincs vasútállomása, nem szokott a vonatához), hanem habozás nélkül nekivágott (az apostolok lován) a másfél maratonnyi távnak. Árkon-bokron, csak úgy toronyiránt „szedte a lábát”, ám az Arankán áthalaló fahídon csoszogva kelt át, de akkor már karnyújtásnyira volt szülői házától, ahol rögvest lenyúzták a lábáról a csizmát.

Ő meg anélkül, hogy egy kicsit kifújta volna magát, az anyja papucsába lépett, és az említett kocsmába ment... Ott pedig nagyot néztek.

– Ni csak, huszár az anyja papucsában! – mondta néhány élcelődő vihogva, és megállapításuk után nyomban sötétség borult a kocsmára...

Azt, hogy pontosan mi lett a nagy petróleumlámpával és az okvetlenkedőkkel, azt szerettem volna most megtudni; végre behatóbban elbeszélgetni azzal a félvak öregemberrel, aki jó időben naphosszat az egykori kocsmá küszöbén szokott üldögélni, de erről (is) lekéstem. Pedig az említettek „ecsetelése” mellett az ő élettörténete is megért volna egy alaposabb beszélgetést. Mert hát a szomszéd faluban is tudták róla, hogy a vén „küszöbnyergelő” egykor igen jól bírta a strapát. Nemigen változtatta meg az elhatározását.

Rátartiságára az is jellemző volt, hogy egyetlen lányából mindenáron „úrfélet” akart nevelni. Ezért hát, amikor elérkezettnek látta annak az idejét, csemetéjét elküldte a városba tanulni.

„Te csak tanulj, a többi az én dolgom” alapon tette ki-ki a maga dolgát, ám az egyik szűk esztendőben a lánya iskoláztatásával járó költségek fedezése miatt emberünknek el kellett adnia igavonó társát, a lovát. És akkor befogta a feleségét meg saját magát a kocsiába, s vánszorogva húzták haza a termést a Budzsákból.

Emberünk a heccelődések, lesajnálás ellenére zokszó nélkül húzta az igát, nem tartotta hiábavalónak az áldozatot, mert a lánya menetrendszerűen vizsgázott, befejezte az egyetemet. Diplomás nőként már úgy érezte, hogy kinőtte a szülőfaluját, sőt az egész tartományt, távoli országrészbe költözött élete párjával. Kezdetben egyszer-mászor rövid időre hazalátogatott, aztán már csak húsvétra és karácsonyra küldöztette a tarka üdvözlőlapokat a mind lassúbb mozgású apjának, aki azokkal túladagolta a szentképek rájáratát, végül már a jócskán bevakult ovális tükör keretébe is jutott belőlük.

Az árnyékvilágból való távozása előtt egyes napokon szinte epedezve várta azokat a fránya lapokat, még estefelé is azt hajtogatta félhangosan, hogy „gyühet még a postás”, de nem jött. Üresen áll a jókora ház, és nagyon úgy látszik, hogy számos más közeli hajlékhoz, az iskolához stb. hasonlóan ezt is lebontják. Bevett szokás? Olyan esemény, ami már föl sem tűnik ebben a nagy elhagyatottságban.

■ MILYEN VOLT A HODICSI ISKOLA? ■

Legutóbbi látogatásom óta újabb házakat bontottak le Hodicscon. Mind foghíjasabbá válik az egykor népes falu. Helyenként egymás mellett több lebontott háznak a maradványa is látható. Elém komorodik a kürtő korma, s figyelmet fölkelten színesedik a pingálás az időjárás viszonyosságaira bizott falakon. Némi ténfergés után az iskola hült helyén állapodok meg, s szóra bírom az első arra járót.

Szófukar, szikár, napbarnított embert „tesztelek”, akit azonban nem a tengerparti életmód tett „dalmata” kinézésűvé, hanem a gyermekkora óta, immár több évtizede folytatott gürcölés cserzett meg, Észak-Bánát makacs földje „alakított”...

Nagyon korán munkára fogták. A negyedik osztályt is azért kellett megismételnie itt, az egykori hódegyházi iskolában, mert a mezőgazdasági munkálatok elvonták a tanulástól.

Ám mivel az élet a legnagyobb iskola, elég sok mindent megtanult élete mintegy hat és fél évtizede alatt, de sokat is felejtett. Mert nem emlékszik rá, hogy pontosan melyik évben szűnt meg a faluja iskolája, de azt biztosan tudja, hogy a negyvenes években mintegy félszáz gyerek járt itt elsőtől negyedik osztályig. Szabó János volt az első tanítója, utána Makra Éva, majd Kocka István következett. Gyors leltárt készítettetek vele. (Kissé megütközve mondja: „Maga mit nem kérdez?”) Lassan sorolja:

– Masztag, nagy, fekete tábla, nyikorgó, srég padok... Földgömb? Az nem volt nekünk (pedig a szünetekben jól meg lehetett volna sürgetni). Azt hiszem, hogy hat ablaka volt a falu legnagyobb épületének, az iskolának (amelyet az ötvenes években bontottak le), és utolsó tanítója, Bálint József a szomszédos Mokrinban, Homokréven béresként fejezte be pályafutását, legalábbis a beavatottak ezt állítják. Csak egy kereszt és orgonabokrok maradtak az iskola szűkebb térségében.

Megismételt kérdésemre, hogy a falu utolsó tanítójára mennyire emlékszik, egyáltalán emlékszik-e, emberünk tűnődve a vállát vonogatja. A fogyatkozás hatására, ürügyén, becsukták a hodicsi iskolát (is), s a maradék tanulók a szomszédos Jázovára vették az irányt, s közben a fogyatkozás (miegymás) Jázovát sem kerülte el, s az ottani gyerekek már hosszabb ideje Tiszaszentmiklósról járnak a felsőbb osztályokba.

– Öregapámék már rá sem ismernének szülőfalujukra – jegyezte meg emberünk, s elköszönt, szaporán lépkedett elfele, majdnem úgy, mint akinek éretlen csínytevésben volt része. Milyen volt a hodicsi iskola? Mind kevesebben emlékeznek rá. Jómagam is csak a tetőjének hódfarkú cserepein játszó délibábra emlékszem, persze elég halványan. Hová lettek a szálkás, nyikorgó, srég padok csészealjnyi tintatartónyilásaikkal és az esetlenül bevéssett nevekkal vagy azok kezdőbetűivel? Mi lett a csikorgó,

nagy táblával, amelyre határozottan vagy széteső mozdulatokkal írta föl a betűket, számokat a sokszor fásult tanító, akinek a kertjét minden bizonnyal (éppen úgy, mint a rácegresít) a tanulók fele büntetésből, a másik fele pedig jutalomból művelte?

■ TISZASZENTMIKLÓSON ÉLNEK MÉG LENGYELEK ■

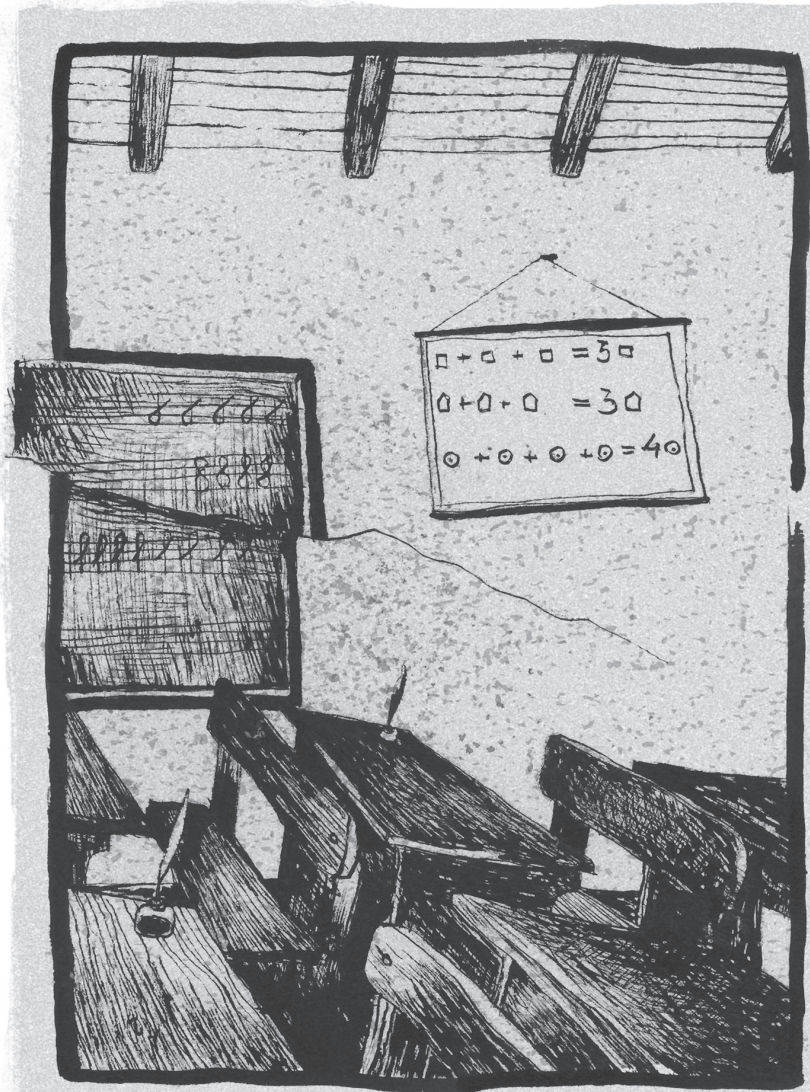
A legutóbbi népszámláláskor a tiszaszentmiklósiak közül ötvenketten vallották magukat lengyelnek.

Közülük a legidősebbhez irányított egyik ismerősöm, merthogy az öreg Tihi szeretet beszélgetni, és a tévének is nyilatkozott már az itteni lengyelekről. Nos, a napokban fölkerestük. Hívásunkra faluszéli tágas házának a legbelső zugából jött elő, kissé csodálkozva és a magánytól jócskán átitatva.

Emberünket 1913-ban Tihi Đuraként jegyezték be a születési anyakönyvbe. Apja Misa, anyja pedig Sturc Paulina, mind a ketten lengyelek voltak, így hát fiuk is ezen a nyelven kezdett el beszélni, ám az iskolában már szlovákul tanult, és az evangélikus templomban is ezen a nyelven hallgatta, hallgatja a misét. Szerinte Pajo nevű őseit és sorstársait az éhség hajította a lengyelországi Wisla nevű településről és annak környékéről a tizenkilencedik század első felében az akkor ígéretesnek tűnő Torontál vármegye Tiszaszentmiklós nevű falujába (amelynek azonban 1947 óta Ostojićevo a hivatalos neve).

Megérkezésükkor egyik részük (pl. a Salbutok) salétromgyűjtéssel is foglalkoztak, a szikések „kiizzadott sóját” a temesvári lőszergyárba szállították, többségük azonban már akkor is földműveléssel foglalkozott. Jól megkapaszkodtak itt, ezen a földön, és mivel nagy volt a távolság a régi és az új hazájuk között, ritkán, csak elvétve látogattak haza, ezért itt a velük azonos hitű és rokon nyelvű szlovákokkal léptek sorsközösségre. Szlovák kántortanítók oktatták és szlovákosították is őket, és az idők folyamán már olyan nagymértékben összekeveredtek, hogy nehéz nemzetiségileg megkülönböztetni őket.

Arra a kérdésre, hogy milyen nyelven szokott álmodni, Tihi bácsi azt felelte, hogy amilyen emberrel beszélget, olyan nyelven álmodik, lengyelül, szlovákul, szerbül, magyarul és cigányul is, mert ezen a nyelven is úgy-ahogy meg tudja értetni magát. Viszont németül nem tanult meg a falujában, holott itt a második világháború végéig svábok is éltek, de azok magyarul beszéltek velük és a más nyelvűekkel. De azért ezen a nyelven sem lehetne „eladni” emberünket, mert német hadifogolyként gazdája (egy paraszthoz osztották be kiségitőnek) nyelvén is megtanulta a legfontosabbakat. Ott

KANYÓ E.

kint, Németországban lengyel foglyokkal is találkozott, és szót értett velük éppen olyan jól, mint otthon az apjával, anyjával, akik kilenc gyermeknek adtak életet, nyolc fiúnak és egy lánynak, aki korán meghalt az édesanyja nagy bánatára. Az anyjuk zokogva többször is fölsóhajtott, s kétségbeesetten azt hajtogatta, hogy három fiút is odaadott volna a lánya helyett, de hát a halállal nem lehet alkudozni.

– A feleségem, Szeles Regina is meghalt már négy éve, ő rokona volt a Károlynak, tudják, a világhírű Szeles Mónika édesapjának... Magyar lányt vettem feleségül, ennél fogva a fiam, Andris is tud magyarul, meg a többi itt beszélt nyelven is, sőt világnyelveket is tanult. De Becskereken szerb nőt vettem feleségül, és a lánya, Nina, az unokám csak azon az egy nyelven beszél. A fajtám egy része szerb, jugoszláv stb. lett, ám mi még itt, néhány tucatnyian nem mondtunk le anyanyelvünkről, habár már jóval kevesebbet beszélünk ezen a nyelven, mint gyermekkoromban, de azért nem vesznek ki teljesen a lengyelek – nyugtatott meg bennünket, és italt tett az asztalra.

Leplezetlenül örült a váratlan vendégeknek, tökös kalácscsal is megkínált volna bennünket, de mivel azt három napja sütötte, eltekintett a bélessel való traktálásunktól, ám a pálinkát nem hagyta ki. Nem, mert a kertjében azt is elő tudja állítani.

– Tizennyolc hold földem is volt nekem, de eladogattam, azaz az unokámra írtam egy részét.

A kert azonban megtermi a konyhára valót, meg a kerti söprűnek valót is, télen át több tucatnyit köt, s leginkább azokkal jár ki a piacra némi zsebpénz reményében, meg hogy ne legyen egyedül. Korábban tyúkjai is voltak, de a garázda gazemberek összefogdosták őket.

– No de, csak nagyobb baj ne legyen! – mondta, majd kérésünkre a magyar szövegből lengyel népdalra tért át a csaknem kilencvenéves ember. Feltehetőleg még a Visztula vidékéről hozott dalt énekelve kísért ki bennünket az üres utcára. A kiskapuból integetve még utánunk szól: „Gyűjjönök máskor is, testvérek...” Szavainak a hatására azt kezdtem taglalni, hogy valójában a „polak venger dva bratanki”-e.

■ GYORSKOMP A TISZÁN ■

Padé egyik jellegzetessége a gyorskomp, amely kb. öt perc alatt bármilyen rakománnyal átszeli a Tiszát. Gyorsasága ellenére a távolabbi és fejlettebb vidékekről idevetődők egy kicsit már mint múzeumi ritkaságra néznek erre a vízi járműre, amely azonban még sokáig eleget kell, hogy tegyen a rendeltetésének, mert vélhetően (ahogy mondani szokás) ebben az életben már bajosan épül föl a híd a Tisza itteni szakaszán.

Ha nem is mindjárt a jelenlegi járatán, ám régóta fodrozza már a komp a Tisza vizét. Herresbacher József, aki 1864-től 1914-ig élt és tüsténkedett Padén, méghozzá úgy, hogy negyven évig tanítóként, egy évtizedig pedig postamesterként állt a falu szolgálatában, s egyebek között a falu monográfiáját is megírta, nos, ő természetesen a kompot sem hagyta ki figyelmet érdemlő művéből.

Herresbacher József arról is beszámolt, hogy 1848 előtt állt a régi kompjáratnál, a Tisza töltésén egy kőépület, amelynek alapját a part lassú beszakadásával még 30 év előtt láttam. Csárda volt-e, nem tudhattam meg. Épült azonban a töltésen belül, a kompjáratnál később egy csárda elég nagy forgalommal. Ezt a kitörő Tisza nagyon megrongálta. A közbirtokosság renováltatta ugyan némileg, de mivel már ezen időben tervbe volt véve a komp áthelyezése, 1899-ben „lebontatott, s az anyaga elárvezetett...”

A továbbiakban a krónikás arra is kitér, hogy sok baja volt a közbirtokosságnak a komp bérlőivel árvizes években, mert a komp heteken, hónapokon át szünetelt, s csak gyalogosokat vittek át csónakon. Az árvíz miatt a kompjárat helyét is többször kellett változtatni. Amikor 1886-ban új töltést emeltek a Divánban, nagy kerülővel ezen közlekedtek, s jutottak el az alsó-tiszai átvágásnál levő ideiglenes kompjárathoz. Majd amikor 1895-ben átvágták a régi töltést, s elárasztották az új árteret, a víz az országutat is ellepte... Annak lepadása után sem közlekedhettek sokáig, mert az erekben tengelyig érő sártorlasz volt... Ez a körülmény készítette a komptulajdonosokat arra, hogy a kompot biztosabb helyre, a zsiliphez helyezték át. Erre a krónikás szerint 1903-ban került sor.

A komp áthelyezése Herresbacher József szerint nagy tehertételt jelentett a közbirtokosságnak, mert a rájuk „tukmált” terv szerint félkör alakú lejárót létesítettek (mindkét oldalon), amit ki is köveztek, ám az áradás hatására a kövezet beiszaposodott, aminek az eltávolítása költséges volt. Továbbá a révház számára töltést is kellett emeltetniük. Az említett 1903-as év más vonatkozásban is figyelmet érdemel, ugyanis a közbirtokosság által eladásra szánt kompjogért „egy adai társaság jelentkezett, mely állandó fahidat tervezett fölállítani. A híd tervét be is mutatták, de kellő fedezet hiányában abbamaradt. Majd olyan társulat is akadt, mely gőzkompot ígért. De ez sem sikerült”.

1909-ben árverésre bocsátották a kompjogot (a terheivel együtt). Két komoly árverező tűnt föl ekkor. Egy adai társaság és Szerbpadé, végül az utóbbi 405 000 koronáért birtokába vehette a kompjogot, ami „szép haszonnal jár(t)”. 1912-ben a révház helyére egy csinos kocsmáépületet emeltek, mert ez újabb jövedelmet ígért (hozott is). Időközben az ún. félkörlejárót kiegyenesítették, igyekeztek jobban a követelményekhez igazítani.

Tekintettel a Tisza közelségére egykor Padének is volt hajóforgalma és időszakos kikötője is Herresbacher József följegyzése szerint. Az első nyom

a Kéra-pusztá partján levő csárdához vezetett, hiszen „annak idején” a szomszédos településekről is oda vitték a gabonát. Később, amikor a Tisza medrét a Kéra-parttól elvezették, alkalmasabbnak mutatkozott a jelenlegi zsilip helye. 1830-ban járt erre az első gőzhajó. Annak látványával kapcsolatban id. Kiss István egykori adatközlő a monográfia írójának a következőt mondta: „Amint a partról néztük a hajót, s láttuk, hogy se ló, se ember nem húzza, s mégis fölfelé halad, azt mondtuk magunk közt, hogy ez emberi dolog nem lehet, itt az ördög dolgozik.” Herresbacher Józsefnek az említetthez fűzött magyarázata szerint a gabonavontató hajót még az 1870-es években is emberek vagy lovak húzták errefelé (fölfelé).

A gőzhajón való korabeli utazással kapcsolatban krónikásunk azt is megjegyezte, hogy „ha valaki azon utazni akart, elég volt, ha a régi kompjáratnál a partra állott, s az érkező gőzhajónak a zsebkendőjével intett”. („Fehér kendőt lebegtet kezében, / integet, hogy vezzek ki érte...”) Egy ideig az adai utasok is kénytelenek voltak a padéi partra menni. 1870 körül a padéiaknak rendes hajóállomást kellett volna építeniük, de elmulasztották, ugyanakkor az adaiak, akik Tisza-szakaszuk árterének a megmentése céljából töltést emeltek, hajóállomást is építettek, aminek hatására megszűnt a zsebkendővel való integetés, jeladás, és „azon időtől fogva a padéiak voltak kénytelenek Adára menni, ha a hajót igénybe akarták venni. „Ám a vasút megnyitásával padéi ember hajóra nem száll.” (Különösen nem az utóbbi évtizedekben.)

Végezetül azt is megemlítyük, hogy 1898-ban nyílt meg a Szeged és Karlova közötti szárnyvonal (amely a nagykikinda–nagybecskereki vonalhoz csatlakozott). Padé akkor kapcsolódott be a vasúti forgalomba, vagyis több mint egy évszázada, amikor is az itteni vasútállomáson tizenkét rendes vonat állt meg naponta, köztük kettő gyorsított volt. Nos, most meg? ... Egyszer majd ennek is utánajárunk, talán.

■ FEKETETÓNÁL ■

Az év eleji nagy áradás után hirtelen és korán ránk tört az aszály. A maradék ásott kutakba mind mélyebbre húzódik a víz. Tikkadt a mező, szijjasodó füveit kíméletlenül szigonyozza a júniusi nap. Mozdulatlan a vidék, a délibáb is ellillant. Megtizedelt, poros akácok rongyos árnyékában kérődzik a megfogyatkozott csorda, a csordást nem látni sehol, s kutyája, pulija helyett is csak egy kiterjedt, szúrós és pamacsos bogáncsflekk szimatol a forró levegőbe. Úgy tűnik, hogy a madár se jár már erre kint, a Feketető alatti, elhagyott, széttúrt tanyavilágban.

Izzadva rázódok, karikázok a kissé homorú és esőre, záporokra áhítózó határban, ahol – hogy nagyobb területet beláthassak – fölkapaszodom

egy névtelen halomra, de hiába, mert onnan sem látom már azt a tanyaházat, ahol nem túl régen még a gazda a mély éjszakába nyúlóan (bagolyhuhogások közepette) meglehetősen ö-zve beszélt életükről, halva született terveikről.

A jókora épület helyén már csak egy csenevész fa viaskodik a szétcsúszott térrel. Ám azért a tikkadtság alól fölsejlenek elkallódott emberünknek a szavai... Lélekvesztett igyekezetük, amikor kapkodva pakoltak, hurcolkodtak el innen, Feketető szomszédságából a Tisza közvetlen közelébe mentek, bár nem könnyen, sokáig „topogtak”, töprengtek, halogatták az elköltözést, de egyszer egy, a maihoz hasonló tikkasztó napon, végérvényesen kiszakították magukat a régi rendből, bölcsőhelyük érdes öleléséből. Onnan léptek le tehát, ahol életük java része legombolyodott.

A „tőhetősebbek” közé tartoztak, és nem akarták megvárni, hogy ez alkalommal az utolsók legyenek. Kétségtelen, hogy nem nekik, nem az ő kedvükre „dolgozott” az idő, hanem ellenük. Néhány évtizede ugyanis, amikor még mintegy hetven család lakott itt kint, élte többnyire az évszakok váltakozásához igazított életét, nos, akkor még faluvá akarták fejleszteni ezt az immár szétzüllesztett szórványtelepülést, „lesöpört” tanyavilágot. Természetesen iskolát is akartak építeni (a helyét ki is jelölték), hogy télvíz idején, a jeges hajlatokat kerülgetve, dérral verten csemetéiknek ne kelljen Feketetőra jární a már jó ideje érzékeny létszámhiánnyal küzdő iskolába. De dédelgetett tervüket elvitte a fordulat. Természetesen a villany bevezetését is a tervükbe vették, de nem tudtak megegyezni, hogyan és honnan is kezdjék, és hát késtek, elkéstek a cselekvéssel. Végül meg a nyakukba szakadt a tagosítás, és a maradék maradéka ment, amerre látott. Feketetőra, Szanádra, Törökkanizsára költöztek leginkább. Ott húzódtak meg, onnan rázódnak ki néha bölcsőhelyükre, ám már álmaikban gyakrabban járnak vissza, mint a valóságban.

Így történt meg, hogy mire Feketető és a tanyavilág központja között a kőolajkutatók kiépítették (zúzott kőből) a „csinált utat”, alig maradt kint valaki, aki a műutat használja, tehát a vidék csaknem teljesen kihalt.

A műút repedezett nadrágszíjként húzódik a halmok mellett, kátyús, kihalt, s a táj is teljesen mozdulatlan. A ragadozó madarak és áldozataik is a napestére várva pihegnek, vesztegelnek rejtekhelyeiken. A madár se jár tehát most Feketetőnél. Ezek szerint a csodakút közelében levő göcsörtös fára akasztott szatyorban bajosan válhat madárláttává a kenyér, egyszerűen kőkeményre szárad, amit csak szürke kútvízzel megnedvesítve lehet elfogyasztani, mert hát vétek volna eldobni, hiszen fenyegetően termésrabló az aszály.

■ HOVÁ LETT A CSÖNGETTYŰS KÚT? ■

Étkezés előtt és után kezet kell mosni! Régen megtanították velem ezt a viselkedést, ám hétfőn reggel csődöt mondott a beidegződésem, hangosan hörgött a csap, kiszárította a gyalázat. Víz nélkül pedig nincs, azaz mit sem ér az élet. Elővettem hát sérült találékonyságomat, és elindultam a Gyöp sor sarkára, ahol a régebben megsemmisített artézi kút helyén pumpás kutat szereltetett fel a helyi közösség.

No de még félútra sem értem (minden bizonnyal hanyagul lóbálódó butykosom láttán) harsányan leintettek ismerőseim. „Ne menj oda, nagyon zavaros a vize!” Hát akkor meg hogy is innám, mikor zavaros... Hátha leülekszik – gondoltam, és tovább karikáztam, ám valóban használhatatlannak tűnt a pumpás kút „leve”. Ám azért mégis eredményes volt az utam, mert kinyújtották felém segítő kezüket Almásiék, kölcsönöztek két liter vizet. Megörültem a legjobbkor jött adománynak. (Kétszer ad, aki gyorsan ad. Meg hát a döntő pillanatban kell segíteni, jobbnak lenni stb.) A hirtelen fölértékelődött palackot szorongatva azokra a Párizsba szakadt szaharaiakra gondoltam, akik a flancos nagy képtárak helyett órákon át a szökőkutat bámulták.

Két liter víz egy háztartásban „meg se kottyán”, különösen így, hogy vízajtót is szedek... Szikkasztóan szorult helyzetemben eszembe jutott a közeli Réti major csöngettyűs kútja. Valamikor agrónómus koromban jókat ittam hűvös vizéből. Fölmálházottan elindultam hát a szeszgyár irányába. Ám a rövidebb útról le kellett mondanom, mert az iszonyúan be van növe gazzal, a járhatóbb műúton meg sorompó állt elem, de a fiatal portás nem okvetetlenkedett (újságot olvasott), hanyagul intett befelé, mintha csak tudta volna, hogy ebben a romosodó majorban némi holtmunkám is itt maradt.

Régen jártam itt, de azért a csalódás a nevemen szólított. A szép nevű kutat nem találtam sehol. Gyom, békalencse, posvány terjeng a helyén.

Kár azért a jóízű kútért, amelyből az öreg Sipos futtában, naponta többször is kortyolgatott, míg el nem vitte a torokrák. A különben kiváló gépjavító mester miután a kút melletti szeszgyárban a tömény (96%-os) gabonaszeszből bevett egy pofával, sebtiben ennek a kútnak a vizével hígította a kerítésszagató „nedűt”. Ha pedig többen is vártak sorukra a csöngettyűs kútnál, akkor emberünk „majd legközelebbre” hagyta a hígítást.

Mennyi álcázott emlék! Mert hát megboldogult öregapám is bevonulása előtt, tehát még „tejfölösszájúként” ennél a kútnál kacérkodott egy „utolsó kiadósát” a major vizet hordó fehérnépével... Másnap már vitte a katonavonat, 1916-ot írtak akkor, és a nagyobb állomásokon azt húzta, fújta a zenekar, hogy „Nem látlak én téged többé soha, sohasem...”

A major távolabbi vízlelő helyénél egyenruhás őr állt a sorompónál, de kaptam vizet... Ám az langyosabb, silányabb, mint amilyen a csöngettyús kút vize volt. A hagyomány szerint egykor az uradalom ura is azt a vizet itta, ha ráunt a pezsgőre.

Furcsa nevét a kút a közelében levő kisharangról, csöngettyűről (amely körülbelül három évtizede már csillárként szolgál a csókai Móra Ferenc Művelődési Egyesület klubjában) kapta, amelyet a Bánság felosztásakor (az első világháború után) a Romániához került Kocsorhátról hoztak ide a Réti majorba, ahol már csak hűlt helye van a róla elnevezett kútnak, a vidék legjobb vizű kútjának. Kár a csöngettyús kútért, meg hát a többiért is nagy kár.

■ HÓDFARKÚ CSEREPEK A JÁRDA MELLETT ■

Kissé távolabb tőlem az ősze hajló délelőttön, a Nagyiskola közelében kisiskolások kavarnak, vagyis „szépen rosszakodnak”. Belefeledkezve a szeptemberi látványba hosszan feléjük pillogok, mintha egy jó évszázaddal ezelőtti nebulót keresnék köztük. Olyan pöttömöt, akinek még palatábla volt az irkája, palavessző meg a ceruzája, amelyet a már korábban kiszáradt artézi kútnál irtó hegyesre lehetett csiszolni.

Nem tudom, hogy eme újdonsült diákok közül van-e mindegyiknek megfelelő felszerelése, számárfületlen füzete stb. Azoknak a gyerekeknek a szülei, akik kínjukban torlaszolásra kényszerültek, akik csődszagú vállalatban dolgoznak, illetve dolgoznának, és akik hónapok óta még zsebpénznyi fizetést sem kaptak, vajon ők hogy birkóztak meg az iskolakezdéssel járó feladattal, hogyan állították össze a tanfőszerelést? Milyen érzésekkel, kétségekkel indították el csemetéjüket az iskolába, amely előtt hódfarkú cserepek és törmelékek hevernek a földön, a járda közvetlen közelében.

Sok-sok év elmúta után ugyanis javítják, felújítják az iskola tetőszerkezetét. A mohás cserepek lekerülnek, és hivalkodóan piros cserepek foglalják el a régiék helyét. Minden bizonnyal így van ez helyén, a figyelemkeltő munkálatra egy nagy és sokcsillagos tábla is fölhívja a járókelők figyelmét. Vagyis hogy ez a felújítás az Európai Unió segítségével történik. Hát igen, nagyon jól jött a segítség, ami mellett nem illik szótlanul (netán bambán) elmenni. Illesse dicséret és köszönet az Európai Uniót, de azért Borbély Lajost sem kellene elfelednünk, aki hajdan önjerejéből fölépítette ezt a szülőfaluja idősebbjei körében továbbra is Nagyiskolának nevezett tanintézményt. Vajon most itt, ebben az iskolában tanuló gyerekek közül hányan hallottak derék földijükről, Borbély Lajosról, aki egy Csókáról szóló kétnyelvű alkalmi kiadvány szerint ennek a falunak a

nagy szülötte volt? A továbbiakból pedig az is kiviláglik, hogy „Borbély Lajos (1843–1919) a Rimamurány-salgótarjáni Vasmű Részvénytársaság vezérigazgatója, mérnök és újíto, a budapesti országgyűlés tagja volt”. Noha „felsőbb társadalmi réteghez tartozott”, haladó eszméket vallott. Belátta, hogy a vegyes nemzetiségű környezetben az emberek közti viszonyoknak a kölcsönösségen, egyenjogúságon és együttműködésen kell alapulniuk. Az akkori korszellemmel ellentétben azzal a kikötéssel építette föl az új iskolát (amely később központi iskolává vált), hogy az intézmény „mentes legyen az egyház hatásától, és biztosítsa minden gyerek iskoláztatását vallásra és nemzetiségre való tekintet nélkül”.

Amikor e sorok írója még ennek az iskolának a padjait suholta, koptatta, Borbély Lajos aranybetűs márványtáblája is hirdette még a folyosón e kiváló ember nemes cselekedetét, ám a hetvenes években avatatlan kezek eltávolították onnan elfogadható magyarázat nélkül. De hogy is lehetett volna gonosz tettüket megmagyarázni? A jámborokkal is elhitetni, hogy ha Borbély Lajos nem szégyellte fölépíteni a csókaiaknak a Nagyiskolát, akkor bárkinek is miért kellene röstellkednie egy különben kétnyelvű tábla miatt. Nem ám, nem kell miatta röstellkednünk, hanem a hiánya miatt kell inkább szégyenkezünk. Végző ideje visszatenni a helyére! Biztosra vehető, hogy szépet mutat az említett EU-s tábla közelében.

